Вертеп Маленького Хлопчика

Ігор Калинець

Маленький Хлопчик дуже хотів ходити з Вертепом. Особливо цього року, бо минулого він іще зі своїми приятелями колядував — колядка була звичайна, всім відома, "Бог ся рождає": мелодія простенька, ніби для дітей, але зі словами не все так просто. Напевно колядка була дуже давньою, бо й слова деякі смішні, старовинні — і діти ще й часто перекручували від нерозуміння.

Замість "а віл стоїть трясеться" співали "а він..." Хто він? Бо ж далі йшло "осел смутно пасеться". Найдивнішими у колядці були слова, ніби вкорочені: замість "Його" було То" — "хто ж Го може знати". А в молитовничку оце "Го" було навіть з великої літери. Бабуся пояснила, що коли йдеться про Бога, то і слова, які заміняють цю назву (займенники, казала на них Бабуся), треба писати з великої літери. Те саме "Му" — "йому": "Ісус Му ім'я". Також неправильно співали "Пастирії клячуть, проти Бога бачать". А треба було: "Пастирії клячуть, в плоті Бога бачуть". В плоті — це не на плоті, що огорожа на селі, а в "тілі", тобто видимого Його бачать. Маленький Хлопчик співав правильно, бо йому пояснив старший сусідський хлопець, який уже ходив із Вертепом. Ось ця колядка, яку Маленький Хлопчик записав собі у зошит побіч інших, але про які не будемо зараз згадувати:

БОГ СЯ РОЖДАЄ
Бог ся рождає, хто ж Го може знати!
Ісус Му ім'я, Марія Му Мати!
Тут Ангели чудяться...
Тут Ангели чудяться...
Рожденного бояться,
А віл стоїть трясеться,
Осел смутно пасеться,
Пастирії клячуть,
В плоті Бога бачуть
Тут же, тут же, тут же, тут же, тут!
Марія Му Мати прекрасно співає,
А хор ангельський Їй допомагає.
Тут Ангели чудяться...
Тут Ангели чудяться...
Йосиф старенький колише Дитятко:
"Люляй же, люляй, мале отрочатко!"
Тут Ангели чудяться...
Тут Ангели чудяться...
Три славні Царі до Христа приходять,

Ладан і миро й золото приносять.
Тут Ангели чудяться...
Тут Ангели чудяться...
І пастирі к Ньому там прибігають,
Господа свого в Ньому вітають.
Тут Ангели чудяться...
Тут Ангели чудяться...
І ми днесь, браття, к Ньому прибігаймо,
Богу рожденному славу-честь віддаймо.
Тут Ангели чудяться...
Тут Ангели чудяться...

Маленькому Хлопчикові подобалося слово "отрочатко" — це так по-церковному називався хлопчик-дитятко, тобто маленький Ісусик. І слово "днесь", що означає "сьогодні", він також уже знав. Саме з таким словом Бабуся навчила молитви "Отче наш", хоч у церкві на Службі Божій хор співав "сьогодні" — і це не було так гарно і цікаво, як із словом "днесь". Та й замість хліба "насущного" співали "щоденного" — то й зовсім не цікаво!

Коли Маленький Хлопчик співав про Марію, то спазми душили йому горло — і спів на якусь мить переривався.

Інколи скочувалася тепла слізка — і її треба було непомітно від колядників обтерти рукавичкою. Бо так само, Марією, називалася Мамуся Маленького Хлопчика, яка тепер дуже далеко від нього — десь аж у Португалії, у Лісабоні, працює служницею у старої пані. Вже два роки. Маленький Хлопчик дуже добре пам'ятає Мамусю, часто згадує, як вона нахилялася до свого Хлопчика, мов свята Марія до Ісусика — і золотими своїми кучериками лоскотала йому вушко: "Спи, Хлопчику, вранці треба до садочку". І вуста її такі приємні, теплі і м'які, доторкалися до щічки. Виповнений ніжністю, він тут же засинав.

Маленький Хлопчик тепер живе удвох із буркотливою Бабусею: "Ну, куди вони обоє повалансалися, а мене, стару і немічну, полишили з малою дитиною". Так буркоче вона часто, але "малу дитину" любить і доглядає. Отак із Бабусею пішов Маленький Хлопчик до школи. Першого вересня він зауважив, що й інші діти також були з бабусями й дідусями, а рідко хто з мамою чи татом. Геть усе містечко, всі молоді мами і батьки, подалися до Португалії на роботи. Бо, як пояснювала Бабуся, у місті перестала працювати цукроварня, хоч і навколо по селах ростуть цукрові буряки. Для чого треба було розганяти ту цукроварню, щоб пів міста опинилося без праці?

Маленький Хлопчик уже знав, де та загадкова Португалія — це значно далі, ніж Польща чи Німеччина. Аж на кінчику Європи! І чому ота Португалія так полюбилася нашим людям? Спочатку Татко, що був на цукроварні інженером, поїхав до Польщі, але там його пограбували бандити (кажуть, що це наші грабіжники, з України), відібрали усі зароблені гроші. Ціле щастя, що залишився живий, бо пробував пручатися — а це

боронь Боже! Хтось порадив, що найкраще заробляти в Португалії, і він разом із Мамусею подалися світ за очі. Бо Мамуся, бухгалтер, теж опинилася без праці. Бабуся порається на городі, доглядає онука — отак і перебивалися. Інколи батьки через добрих людей передавали гроші ("доляри"!) — Бабуся довго вишукувала місце для сховку, бо ходили чутки, що можуть "загостити" злодії, як довідаються про гроші. Та не про це хотів думати Маленький Хлопчик сьогодні — днесь! — він нетерпеливо чекав на відповідь Вертепу, чи візьмуть його за пастушка. Він мав гуцульський кептарик — його можна вивернути кожухом наверх. Високу палицю-кривульку мав приготовлену ще з літа. Навіть пляжний солом'яний капелюшок мав. Правда, як буде мороз, то Бабуся не дозволить йти у ньому. Та можна зарадити: він попросить маму— сину перуку — і так марнується на шафі у комірчині. І буде і тепло, і правдоподібно, бо малюють пастушків із довгим волоссям.

І ось Маленькому Хлопчикові на перерві старший хлопець — старшокласник — повідомив, що Маленького Хлопчика беруть до Вертепу, але не пастушком, бо їх уже є досить, а маленьким Ангелом, тобто Янголям (так записано у Вертепі). Буде ще і дорослий Ангел. Бо має бути декілька різних Ангелів, так і співається у колядці: тут Ангели чудяться — рожденного бояться. Трохи дивні ці слова: чи вони дивуються чуду-диву? І чого вони новонародженого бояться? Адже вони прибули з неба, напевно сповіщені самим Богом, то чого б їм "чудитися" і боятися немовляти? Навпаки, вони повинні заспокоїти і людей, і пастушків, і Трієцарів, і тварин — радісно, без страху провістити про це диво. Правда, Маленький Хлопчик не подумав про те, що колядок не присилають із неба, а укладають їх самі люди. Той, що придумував цю колядку, а це мусило бути в давні часи, про що свідчать старовинні слова, гадав собі, що Ангели також тряслися від страху, як віл чи вислюк.

Маленький Хлопчик розчаровано зітхнув — він вже так увійшов у роль пастушка, що було жаль розлучатися з мрією. Та радість від того, що його взяли до Вертепу, переважила — і він, оговтавшись від усіх цих суперечливих почувань, усміхнувся і підтвердив згоду.

— Гаразд, — сказав він, — я буду Янголям.

— Проба буде завтра в Ромка Зацерковного. Знаєш, де?

Маленький Хлопчик, окрилений, поспішив додому.

— Я буду Янголям у Вертепі, мене вже беруть! — сповістив Бабусі ще з порога.

— Чи не заскоро тобі? — забідкалася Бабуся. — Там старші хлопці, ходитимуть цілу ніч, а я переживаюся.

— Не журися, Бабусю, вони мене припильнують і відведуть додому. Тільки от із одягом клопіт.

— Та щось придумаємо, — згодилася Бабуся і напевно вже стала собі прикидувати, як одягнути Янголя.

Тут озвався телефон — дзвінки були міжміські — і вони обоє кинулися до слухавки. Так-так, це була Мамуся з Португалії. Вона час від часу телефонувала, бо дуже переживала і за Маленького Хлопчика, і за Бабусю.

— Все добре, — казав Хлопчик, — я цього року піду з Вертепом — мене беруть!

І тут він відчув, що майже крізь сльози говорила Мамуся — йому навіть здалося, що гаряча сльоза упала йому на личко, і полоскотали мамусині золоті кучерики.

— Будь обережний, — попросила Мамуся.

— О, звичайно, прошу не турбуватися, — запевнив Маленький Хлопчик, і аж тоді Мамуся поквапилася сказати, що коло них усе добре, що Татко приїде із Сантарену (він працює у тому містечку) — і вони всі, ще з кількома своїми, відсвяткують наш святий вечір, бо католицький вони вже відсвяткували разом із добрими, хоч і вередливими, господарями. Правда, нашої церкви тут нема, але, можливо, прибуде наш священик з Іспанії — і відправить у костелі Службу Божу: наших тут багато! Мамуся послала по телефону поцілунок — і тоді їх знову роз'єднала німа пустеля, яка складалася з таких країн: Словаччина, Австрія, Швейцарія, Італія, Франція, Іспанія. Маленький Хлопчик усе це вже знав із мапи, провівши червоним олівчиком по лінійці, що сполучила наше містечко біля Львова і Лісабон у Португалії, нанизавши на цю лінію Братіславу, Відень, Тулузу, Мадрид, Лісабон. Санторен був трохи вище лінійки. Це була найкоротша віддаль між Маленьким Хлопчиком і Мамусею... До того ж розділяли і "часові пояси" (так казала учителька в школі) — дві години було різниці між Україною і Португалією. Зрештою, не так багато. Коли він вже умивався вранці, поспішаючи до школи, Мамуся напевно додивлялася останній сон, можливо, про Маленького Хлопчика, Бабусю, свій дім, містечко із напівзруйнованою цукроварнею, сквером посеред міста, де стояв пам'ятник Великому Поетові, котрий сказав, що у "своїй хаті своя правда..." І Маленький Хлопчик уже розумів, що своєї правди у своїй хаті ще не було — і, може, не скоро буде, бо пів містечка вже не стало: подалися люди у найми до країн, де напевно була своя правда. Як раділи Мамуся і Татко, коли відкривали пам'ятник — Мамуся співала у хорі і "Заповіт", і наш гимн, було море людей, цілий ліс прапорів, приїхав відомий поет, родом із містечка, що писався, як писалося пів містечка — і всі тішилися, що побудували пам'ятник Великому Поетові і що тепер завирує гарне життя, що буде своя правда. Та прибулий поет тоді сказав, що ще заскоро тішитися, бо Великий Поет напророкував, що Україну злії люди присплять і в огні окраденую збудять, і виглядає на то. Та на святі ніхто не хотів вірити, що так швидко станеться лихо...

Та не буде Маленький Хлопчик журитися клопотами старших. Сьогодні — днесь — його свято: він уже Янголя у Вертепі! Треба подбати про свій янгольський вигляд. Золотиста перука буде до речі. Поверх одягу натягне білу до землі мамусину нічну сорочку, крайкою підпережеться. От тільки проблема з крильми.

— Я попрошу хресного, — сказала Бабуся, — він щось придумає. А, може, у Вертепі вже готові крильця з минулого року?

У пробах (так кажуть у містечку про репетиції), турботах злинув передріздвяний тиждень. Слів Маленький Хлопчик у Вертепі мав дуже мало — не було чого вчити, але мусив співати разом із всіма різних колядок — то і навчився. Після свят-вечора, який провели удвох із Бабусею (на столі стояла не тільки тарілка для померлих душ, але й для живих відсутніх, помолилися за мертвих і живих), Маленький Хлопчик з

нетерпінням переодягався. Вже сьогодні — днесь— Вертеп мав ходити тільки для проби до своїх. Нове Янголя знало, що не буде вдавати із себе зляканого, що боїться Рожденного, а навпаки, воно буде випромінювати усміх, радість, що народилося Боже Дитятко — отрочатко — і сповіщати усім у світлиці, господарям і гостям, про ту велику радість. Звичайно, під час вистави настрій буде мінятися, бо Ірод загрожуватиме існуванню от— рочатка — і треба буде передати обличчям і рухами (мімікою і жестами, як казав ватаг Вертепу) цю загрозу від поліції Ірода, треба було непомітно вказати на іншу дорогу Трієї Царям, аби вони знову не зустрілися з Іродом. І треба було надією підтримати Короля Данила, Козака і Січового Стрільця, щоби їх захист Дитятка означав і захист малого дитяти — України. І коли Україна укріпне, а коса Смерті, яка у білому савані і з набіло вимальованим лицем, зітне голови усім іродам, що насилали на наш люд війни, голод, вивози у Сибір, які ще й тепер виганяють людей у найми до Португалії, — аж тоді має на янголятковім лиці з'явитися переможний усміх. З тим урочистим виразом пролунає остання коляда "Нова радість стала", в якій бажаються щасливії літа для України і для господарів дому. Звичайно, посеред дійства Янголя щасливо усміхалося, весело реготало на жарти Цигана чи Жида, на зовсім глупі витівки Чорта, — все це мало "рисуватися" (бо ти, Маленький Хлопчику, вже артист, як казав ватаг) на личку Янголяти: стояти непорушно з кам'яним лицем — це тобі жодне не Янголя, що має "чудуватися" через усе дійство.

Маленький Хлопчик зіграв успішно у Вертепі, він усім сподобався своєю живістю і своїм ангельським голосочком.

— Без тебе, хлопчику, Вертеп — не Вертеп, — похвалив ватаг.

— Як жаль, що мене не бачать Мамуся і Татко, — скрушно зітхнув Маленький Хлопчик.

Але завтра, хтось пообіцяв у вертепі, мають їх зняти на відео. То може вдасться показати цілий Вертеп, а не тільки окремі світлини у Португалії. Великий Ангел, що був із караючим мечем, погладив Янголя по голівці, мовляв, ти молодець.

Поверталися вночі щасливі і трішки втомлені. Цікаво, чи у Португалії вже повечеряли? Чи татко вже від'їхав назад до Сантарену? Напевно, що так, бо дві години — це зовсім невелика різниця.

— Я тебе відпроваджу, — сказав Великий Ангел із Вертепу, а це був Ромко Зацерковний.

— Дякую, я вже від фіртки добіжу сам, — промовив Маленький Хлопчик. Ромко завернув за ріг. І тільки хотів хлопчик натиснути на ґудзик дзвінка, коли Ромко узяв його за руку — як тільки він міг так швиденько повернутися?

— Постривай, малий? Я не Ромко Зацерковний — я справжній Ангел. Не бійся мене, я твій Ангел-хоронитель.

Голос його справді був інший, дуже ласкавий, як у Мамусі. Маленький Хлопчик не встиг злякатися, а через рукавичку відчув, як одразу зігрілися його пальчики у долоні Ангела.

— Я не боюся, — тихо відповів він, — але чому так сталося, що ти з'явився мені? І

ще такий, як Ромко Зацерковний?

— Бо до Ромка ти вже звик. А мені сьогодні позволено вчинити різдвяне чудо — я хочу тобі зробити приємність: ми заглянемо до твоїх батьків. Ти був днесь чудовим Янголям — заслужив собі на це. Ми їх не станемо будити — тільки заглянемо. Гаразд?

— Невже це можливо? — зачудувався Маленький Хлопчик.

— Днесь усе можливо.

Він відчув, як прикріплені крильцята лоскочуть, вростаючи у плечі — він стає легким-легким. І мовби летить…

— Нам крил не треба, — каже справжній Ангел, — ми не літаємо, як птахи. Ми переносимося куди слід, і то за якусь мить. Але твої прикріплені крильця могли загубитися — тому й проросли. Але не надовго.

У Португалії було за північ. В кімнатці, де вони раптово опинилися, спало чотири жінки по усіх чотирьох кутах. На невеличкім столикові ще курилося запахом свічки. У напівтемряві враз заясніло обличчя Мамусі — воно мусило засвітитися, щоб Маленький Хлопчик міг відразу впізнати його. Воно було наче засмучене. Хлопчик нахилився над Мамусею і поцілував її в щічку. Мамуся усміхнулася уві сні. Вона була дуже гарною, найгарнішою з усіх. Як Діва Марія.

— Будити не можна, — ледь чутно проказав Ангел і взяв його за руку, щоб відлинути. Мамуся не розбудилася, а в пам'яті хлопчика ще довго світилося її обличчя.

— А тепер до татка, — прошептав Ангел.

Пан Йосиф вертався до свого Сантарену нічним поїздом. Схвильований зустріччю із дружиною та її приятельками з помешкання, зворушений колядками про мале отрочатко та святою вечерею, вдивлявся у ніч, згадуючи личко свого Маленького Хлопчика… І раптом видиво за вікном: два Ангели, великий і малий. Серце йому солодко защеміло: малий був дуже подібний на його сина, тільки трішки старший. Може так здалося, бо вже два роки його не бачив. Мале Янголя усміхнулося, послало рукою поцілунок — і видиво зникло.

Що ж це було — привиділося чи засинаю стоячи, — дивувався пан Йосиф, поринаючи у заколисуючий плин колядки: тут Ангели нудяться…

— Нарешті, — проказала Бабуся, відчиняючи двері. — Дякую тобі, Ромку, що привів малого.

— Хіба то Ромко? — як стояв, так і упав на ліжко Маленький Хлопчик. Він уже спав.

Надворі світало — наставало різдвяне днесь.